

stvima (materijal, kroj, nomenklatura, funkcija i sl.), da bi se zatim razmotrio odnos pojedinačnih dijelova prema sastavu cjeline, kompleta. (Razumije se, posve određene a ne bilo kakve cjeline.) Analiza i komparacija više takvih cjelina, tj. struktura, omogućila bi stvaranje tipologije nošnje u Srbiji u 19. st. Takva bi tipologija bila stvorena sâmmim izgledom nošnje, pa bi se time postigla jedna, prva razina predmeta proučavanja. Tek tada bi trebalo tipove odjeće promatrati u njihovoj međuovisnosti prema različitim funkcijama nošnje kao što je npr. uporabna, estetska, simbolička, statusna i druge. Tu bi se npr. unutar funkcije izražavanja pripadnosti (dobnoj skupini, socijalnom rangu i sl.) mogla razmotriti i funkcija nošnje u smislu regionalne ili nacionalne identifikacije. Time bi se uočila druga razina predmeta proučavanja, koja bi usporedbom s prvom već omogućila određeno zaključivanje kombinacijom različitih kriterija. Tako stvoreni model mogao bi poslužiti i za dalju interpretaciju, pa bi se i proces promjena mogao pratiti: u odnosu na formu pojedinih dijelova, u odnosu na strukturu pojedinih kompleta, u odnosu na funkcije, te, napokon, i u odnosu na cjelokupni životni kontekst. Vjerujemo da bi takva metodologija omogućila egzaktniji postupak (koliko je uopće egzaktnost u društvenim znanostima moguća) u formuliranju znanstvenih rezultata.

Kako je već rečeno ovo je samo prijedlog za jednu od mogućih metodologija, koja nam se čini najbližom autoričinom kulturnohistorijskom prosedeu premda u okviru raznih teorijskih orijentacija u etnologiji postoje i drugačije metodologije. No, raspravljanje o tome prelazi okvir ovog prikaza, kojemu je prva namjena bila da pažnju čitalaca svrati na nove spoznaje i poticaje koje nam knjiga Milke Jovanović nudi.

Aleksandra Muraj

Gina Kr'steva-Nožarova, Domašno tradicijonno t'kačestvo i ornamentirani t'kani v B'lgarija, Izdatelstvo na B'lgarskata akademija na naukite, Sofija 1981, 132 str.

U uvodu knjige »Domaće tradicijonno tekstilno rukotvorstvo i ukrasna tkanja u Bugarskoj« rečeno je da ovaj rad ima za cilj da prikaže vještinu tekstilnog rukotvorstva kao važan i nedjeljiv dio materijalne kulture bugarskog naroda. Cjelovitom analizom procesa izrade tekstila i naznakom umjetničkih vrijednosti narodnih tkanja pokušavaju se odrediti bitne karakteristike i izdvojiti posebnosti pojedinih faza rada, kao i upozoriti na njihove izvore i rasprostranjenost. Autorica je svjesna činjenice da će mnoge spoznaje biti moguće postaviti samo kao problem, dok je za donošenje konačnih zaključaka potrebno iznesenu građu sagledati u kontekstu srodnih kulturno-povijesnih činjenica na širem geografskom prostoru.

Rad je podijeljen u tri dijela, koji kao zasebne cjeline obrađuju: povijesni dio, proces obrade sirovina i načine proizvodnje tekstila, te ornamentiku i funkciju predmeta.

Prvi dio donosi presjek povijesti tekstila na tlu današnje Bugarske od vremena kasne antike, srednjeg vijeka i osmanlijske vladavine do naših dana. Autorica kronološkim redom daje prikaz razvoja tkanja služeći se pri tom arheološkim izvorima, slikovnim prikazima na freskama i navodima iz povijesne literature s područja Bugarske i susjednih zemalja. Tako npr. saznajemo da su prvi pršljenovi za otežavanje vretena nađeni još u neolitskim kulturama, a da se razvoj zanata, među kojima se spominje i tkalački, javlja u IV st. za rimske vladavine u tim krajevima. Kao zaključak ističe se da su osnovu na kojoj se gradila vještina tekstilnog rukotvorstva ovog područja dali Tračani, Prabugari i Slaveni, a zahvaljujući geografskom položaju Bugarske, na raskrsnici povijesnih i trgovačkih putova između Istoka i Zapada, u

tekstilnoj su proizvodnji vidljivi i utjecaji kasnijih kulturnih strujanja iz Evrope i Azije.

U prvom poglavlju drugog dijela autorica donosi prikaz procesa obrade tekstilnih sirovina (lan, konoplja, vuna, kostret, pamuk, svila) kao i potrebnih alatki, zatim postupak bojenja pređe biljnim i mineralnim bojama, te opis pripremnih radova za tkanje. Opisi pojedinih postupaka vrlo su detaljni i precizni, a naročito pažnju zaslužuje iscrpno navođenje lokalnih naziva alatki i pojedinih faza rada, koje pomaže da se lakše odredi starost i porijeklo tih pojava i procesa.

Drugo poglavlje sadržava pregled sprava za tkanje i vrsta tkalačkih stanova. Uz kronologiju razvoja i geografsku rasprostranjenost pojedinih tipova stanova, ovdje nalazimo i detaljan opis konstrukcija vertikalnog i horizontalnog tkalačkog stana. Naročito su zanimljive razlike u nazivima horizontalnog tkalačkog stana, s obzirom na njegovu konstrukciju, područje u kojem se upotrebljava i na vrstu materijala koji se na njima izrađuje.

U poglavlju o tkalačkim tehnikama susrećemo opise načina rada pojedinih osnovnih i savršenijih ukrasnih tehnika na stanovima s dvije ili više ničanica. Tehnike nose lokalne nazive, ali po njihovim opisima prepoznamo raznovrsnost načina rada od osnovnog platenskog tkanja do ukrasnih prebornih tehnika (kod nas poznatih kao »tkanje na prste«, »prebor na dasku ili šibe«) i klječanja. Po načinu rada i priloženim fotografijama gotovih izrađevina većinu predmeta možemo usporediti s tkanjima u Slavoniji, Baranji, Bosanskoj Posavini i Makedoniji. Tim više će i precizan tehnički opis nastanka pojedinih tehnika moći poslužiti kao dragocjen materijal za komparativno izučavanje srodnih tehnika na cijelom južnoslavenskom prostoru.

Treći dio ove knjige govori o vrstama tkanja s obzirom na njegovu funkciju i ukras. I ovdje se potvrđuje činjenica da je osnovna funk-

cija tekstilnih izrađevina upotrebna, bilo da se radi o materijalu za izradu nošnje ili predmetima koji služe u kućanstvu, a koje i nazivamo upotrebni tekstil: pokrivke, stolnjaci, plahte, jastučnice, ručnici, ćilimi i torbe. No ipak bezimene su tkalje svojim vještim prstima i neiscrpnom invencijom ukrasile te predmete, te oni pored osnovne upotrebne funkcije sadržavaju i određenu estetsku i umjetničku vrijednost. U ovom su radu obrađeni isključivo predmeti upotrebno tekstila, a naročita pažnja posvećena je funkciji, materijalu, tehnici, ornamentu, nazivu, vremenu izrade i području na kojem je predmet zastupljen.

Posebno poglavlje donosi pregled ukrasnih motiva, koji su prema likovnim vrijednostima grupirani u zoomorfne, antropomorfne, geometrijske, motive koji simboliziraju nebeska tijela, ili donose prikaze predmeta materijalne kulture. Kontinuitet nekih ukrasnih motiva, naročito geometrijskih, traje od prethistorijskih vremena, a potvrdu za to nalazimo na keramičkim predmetima najranijih epoha.

Bogatstvo kolorita i ornamentike naročito je važno kod izrade tekstilnih predmeta, npr. ćilima i ručnika, koji su služili u obredne svrhe — prilikom rođenja, svadbenih običaja i pogrebnih rituala, pa se tako određenim motivima pripisivalo simbolično-magijsko značenje.

Na kraju ove iscrpne studije autorica zaključuje da je tekstilno rukotvorstvo imalo važno mjesto u narodnoj kulturi Bugarske do kraja XIX i početka XX st. Razvoj industrije i poboljšanje ekonomskih prilika dovodi tada do postepenog mijenjanja načina života na selu, pa time i do postepenog prestanka bavljenja tekstilnim rukotvorstvom, koje potpuno nestaje oko pedesetih godina ovog stoljeća.

Djelo je bogato ilustrirano crno-bijelim i kolor fotografijama, a svako poglavlje sadržava iscrpan popis izvora i literature. Ujedno je i dragocjen izvor podataka, kao i

poticaj za daljnje proučavanje tekstilne problematike ne samo na području Bugarske već i na području susjednih zemalja, što uključuje i našu zemlju.

Nerina Eckhel

Naško Križnar, Slovenski etnološki film. Filmografija 1905—1980 — Slovenian Ethnographic Film. Filmography 1905—1980, Slovenski gledališki in filmski muzej, Ljubljana 1982, LVI + 146 str. + 6 tabli.

Ovo je prva filmografija etnološkog (etnografskog) filma u nas, koja je rezultat autorova intenzivnog bavljenja i etnologijom i filmom, te vrlo opsežnog posla na prikupljanju i sistematiziranju velikog broja podataka o etnološki relevantnim filmskim zapisima sa slovenskog etničkog prostora (Sloveniji i Slovenci izvan domovine). **Predgovor, Upute o upotrebi filmografije i Legenda** (u kojoj se nalazi i etnološka sistematizacija) tiskani su na slovenskom i engleskom jeziku. Filmografija sadržava 795 jedinica poredanih prema godini nastanka filmskog zapisa. Unutar iste godine najprije se nalaze filmovi etnoloških i folklorističkih ustanova, zatim filmovi slovenske filmske (kinematografske) i televizijske proizvodnje, slijede filmovi neslovenskih producenata, pa filmovi iz produkcije klubova, društava, pojedinaca i na kraju filmovi kojima se ne zna proizvođač. Svaka jedinica označena je tekućim brojem, a zatim je naveden naslov filma na slovenskom jeziku, na originalu (u slučaju neslovenske produkcije) i na engleskom jeziku. Slijede podaci o producentu, datumu snimanja i lokaciji, zatim imena autora i suradnika, tehnički podaci o filmu i podatak o tome gdje je film pohranjen. Zatim dolaze dva šifrirana podatka: prvi brojevima označava tematiku filmografske jedinice prema etnološkoj sistematizaciji, a drugi je podatak o vrsti etnološkog filma. Autor je razgraničio pet vrsta

etnološkog filma (označava ih šiframa koje se sastoje od jednog do pet iksova) i obrazložio što pod kojom razumijeva. Jednim iks (x) označio je grubu, nemontiranu građu, fragment ili cijeli negativ, koji u najboljem slučaju mogu biti očišćeni od tehničkih grešaka i grubo sortirani. Dva iksa označavaju kratku filmsku vijest (kinematografsku ili televizijsku), žurnalistički pristup etnološkoj tematici ili nekoj drugoj tematici koja etnologe zanima. Tri iksa označavaju reportažu, žurnalistički pristup ili klasičan dokumentarac, intervju, ali obično bez stručnog sudjelovanja etnologa. To može biti i dulji filmski zapis s jačom dokumentarnom komponentom u slici, a slabijom u zvučnoj kulisi, koju većinom predstavlja govoreni komentar. Četiri iksa označavaju sineatsku nadgradnju etnološkog motiva odnosno umjetnički dokumentarni film; dokumentaristička komponenta u tim filmovima je očigledna, a po načelu »licentiae filmicae« oblikovana je na umjetničkoj a ne na stručnoj razini. Pet iksova označava filmski zapis vođen stručnim interesima i nastao uz sudjelovanje etnologa, bez obzira na vrstu znanstvenog filma (istraživačko-znanstveni, popularno-znanstveni, didaktički film); to su obično srede, završene obrade geografskih ili tematskih jedinica kod kojih prevladava dokumentarni pristup u slikovnoj i tonskoj komponenti i kojima je dodan stručni komentar, a u nekim slučajevima i pisani materijal.

Nakon šifre o vrsti filma kod svake filmske jedinice na kraju se nalazi opis sadržaja filma ili karakterističnog motiva.

Iako bez velikih pretenzija, na opisani način ipak je izvršena klasifikacija obrađenih filmskih zapisa. Jednim dijelom ona je proizišla i bila određena karakterom postojećeg filmskog materijala, a s druge strane ona je autorska, dakle subjektivna, jer drugačija i ne može biti. Očigledno je da je Križnar išao za objedinjavanjem sveukupnog et-